

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.82>

УДК 368.63:368.24

О. В. Марценюк,

*к. е. н, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0920-7070>*

О. Л. Руда,

*к. е. н, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3266-7470>*

Є. І. Олексієнко,

*магістрант, Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-8789-9940>*

УЧАСТЬ БАНКІВ І СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

O. Martseniuk,

PhD in Economics,

*Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Vinnytsia National Agrarian University*

O. Ruda,

PhD in Economics,

*Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Vinnytsia National Agrarian University*

Ye. Oleksiienko

Master's, Vinnytsia National Agrarian University

PARTICIPATION OF BANKS AND INSURANCE COMPANIES IN THE FORMATION OF THE NON-GOVERNMENT PENSION INSURANCE SYSTEM

Проаналізовано структуру трирівневої системи пенсійного забезпечення в Україні, що включає I рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, II рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та III рівень - накопичувальна система - добровільне недержавне пенсійне забезпечення.

Досліджено прогноз чисельності населення України на 2030-2040рр. працездатного та пенсійного віку, а також проведено аналіз віку виходу на пенсію в Україні та кількість необхідного трудового стажу у 2018-2028рр.

Обґрунтовано, що участь різних типів учасників сприяє інноваціям у пенсійній сфері, покращенню умов надання послуг і зниженню витрат для вкладників, що сприяє загальній конкурентоспроможності системи та забезпечення фінансової стабільності для майбутніх пенсіонерів.

Проведено порівняльний аналіз недержавних пенсійних фондів та страхових компаній за такими критеріями: мінімальний розмір статутного фонду, валюта зобов'язань, мінімальні внески, можливість додаткового страхування, розмір інвестиційного доходу, виплата пенсій.

Проаналізовано програми пенсійних депозитів з максимальними і мінімальними відсотковими ставками банків України та визначено особливості даних вкладів.

Встановлено, що одним із стримуючих факторів є обкладання податком з доходів фізичних осіб пенсійних виплат учасників III-го рівня недержавного пенсійного забезпечення після завершення періоду сплати внесків із початком здійснення виплати пенсії.

На підставі проведених досліджень узагальнено пропозиції щодо удосконалення механізмів функціонування учасників недержавного пенсійного забезпечення та напрямів інтеграції України у систему пенсійного забезпечення провідних держав світу.

The functioning of the pension system is influenced by many factors that determine not only the directions of social policy, but also the economic stability of the country. Today, it is important to improve the current system of social protection, develop non-state pension insurance to create a reliable financial base for providing for people in old age, as well as the formation of a solid pension system in general. In this context, non-state pension funds and insurance companies and banks play a key role in the social protection of the working population in Ukraine.

The structure of the three-level system of pension provision in Ukraine is analyzed, which includes the I level - the solidarity system of mandatory state pension insurance, the II level - the accumulative system of mandatory state pension insurance and the III level - the accumulative system of voluntary non-state pension insurance.

The population forecast of Ukraine for 2030-2040 was studied. of working age and retirement age, and an analysis of the retirement age in Ukraine and the amount of required work experience in 2018-2028.

The peculiarities of the participation of non-state pension funds, banks and insurance companies in the formation of the system of non-state pension insurance to ensure the stability and efficiency of this system are characterized. It is substantiated that the participation of various types of participants (funds, banks, insurance companies) contributes to innovations in the pension sector, improving the conditions for providing services and reducing costs for depositors, which contributes to the overall competitiveness of the system and ensuring financial stability for future pensioners.

A comparative analysis of non-state pension funds and insurance companies was carried out according to the following criteria: the minimum size of the statutory fund, the currency of liabilities, minimum contributions, the possibility of additional insurance, the amount of investment income, and the payment of pensions.

Pension deposit programs with maximum and minimum interest rates of banks in Ukraine were analyzed and the features of these deposits were determined.

It has been established that one of the restraining factors is the taxation of personal income tax on pension payments of participants of the IIIrd level of non-state pension provision after the end of the period of payment of contributions and the beginning of pension payments.

On the basis of the conducted research, proposals for the integration of Ukraine into the pension system of the world's leading countries are summarized.

Ключові слова : *недержавне пенсійне страхування, страхова компанія, банк, недержавний пенсійний фонд, пенсійний депозит, страхування додаткової пенсії, пенсійні виплати.*

Keywords: *non-state pension insurance, insurance company, bank, non-state pension fund, pension deposit, additional pension insurance, pension payments.*

Постановка проблеми. В Україні існує серйозна проблема у впровадженні ефективної системи соціального захисту населення, яка б могла оперативнo реагувати на сучасні економічні виклики, забезпечувати громадянам гідне життя і гарантувати пенсії та інші соціальні виплати на рівні, відповідному ринковим умовам і державним стандартам. Це залишається одним з ключових питань державної політики в соціальній сфері. Нинішня ситуація унікальна: як держава, так і пенсіонери усвідомлюють необхідність змін у пенсійній системі через соціально-демографічні та економічні виклики. Побудова пенсійної системи, що відповідає вимогам ринкової економіки, є одним із найважливіших завдань у сфері соціальної політики країни [10].

Надзвичайно актуальним питанням є усунення недоліків пенсійної системи України, оскільки не вдалося створити ефективну трирівневу

систему пенсійного забезпечення. Демографічні прогнози залишаються невтішними: кількість працюючих зменшується, а кількість пенсіонерів щороку зростає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців, які досліджували проблеми розвитку механізмів функціонування пенсійної системи, необхідно відзначити таких, як: Внукова Н. М., Гаманкова О.О., Дерев'янка Н., Забарний Г. Г., Мелешко О. В., Момотюк Л. Є, Норд Г. Л., Осадець С.С., Ткаченко Н. В., Юрій С. І. та інші підкреслюють складність проблем державних соціальних програм пенсійного забезпечення та питання важливості реформування пенсійної системи України. Проте, незважаючи на широкий спектр дослідників, теоретичні та практичні аспекти участі банків, страхових компаній та недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення потребують подальшого вивчення та вдосконалення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасного стану і обґрунтування закономірностей здійснення пенсійного страхування та визначення місця і ролі банків, страхових компаній та недержавних пенсійних фондів в удосконаленні системи пенсійного страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Радикальне реформування пенсійної системи є актуальним завданням на сьогоднішньому етапі соціально-економічних перетворень у країні та має велике значення для соціального забезпечення пенсіонерів і сталого розвитку України. Попри те, що було здійснено низку важливих реформ для розвитку пенсійної системи, почата пенсійна реформа ще не завершена. Пенсійний фонд України все ще потребує дотацій з бюджету, пенсії не гарантують захисту від бідності, детінізація заробітків і доходів не завершена, а система залишається соціально несправедливою. Тому, вивчення особливостей становлення та розвитку недержавного пенсійного страхування та, зокрема, функціонування

страхових компаній, банків та недержавних пенсійних фондів їх загального стану і проблем в даний час є актуальним.

В Україні історично склалася однорівнева система пенсійного забезпечення на основі солідарності поколінь, яка певною мірою відповідала командно-адміністративній системі. Однак, в умовах ринкової економіки вона не забезпечує громадянам адекватного заміщення заробітку пенсією, втраченою через старість, та не запобігає бідності серед літніх людей. Через це нинішньою пенсійною системою незадоволені як платники пенсійних внесків, так і більшість пенсіонерів. Затримка з вирішенням цих проблем може призвести до серйозної та тривалої соціальної напруженості.

Впровадження системи пенсійного страхування постійно відкладалося. Спочатку планувалося, що вона почне діяти у 2012 році. Внески мали бути персоніфікованими і враховуватися на індивідуальних пенсійних рахунках, а виплати з Накопичувального пенсійного фонду України мали здійснюватися додатково до солідарної пенсії довічно або одноразово.

Обіцянка запровадити накопичувальну систему в 2017 році також залишилася невиконаною. Тодішній міністр соціальної політики Павло Розенко заявляв: «Йдеться про те, що страховий внесок відраховуватиметься на рівні 2% у 2017 році, а до 2022-го він збільшиться до 7%. Паралельно з цим зменшуватимуть розмір нарахувань за заробітну плату, яку роботодавець відраховує за кожного працівника до Пенсійного фонду. Запроваджувати цей принцип почнуть із 1 січня 2017 року» [6].

Другий рівень пенсійного забезпечення став предметом суперечок між урядом, який не хотів його запроваджувати, та групою народних депутатів, які наполягали на його терміновому введенні. Компромісом стало рішення про запровадження обов'язкового пенсійного накопичення з січня 2019 року. Через тиждень після ухвалення законопроекту про пенсійну реформу уряд схвалив план наступного етапу — обов'язкового пенсійного накопичення. Документ на п'ять сторінок, без конкретики, одразу ж привернув увагу ЗМІ та експертів і викликав чимало запитань до уряду.

Наприкінці лютого 2019 року представники громадських організацій і недержавних пенсійних фондів зажадали від Кабміну посприяти впровадженню накопичувального рівня пенсійної системи з 2020 року і висловили побоювання, що другий етап пенсійної реформи буде відкладено на невизначений час.

Однак Україна формує класичну трирівневу пенсійну систему. Третій рівень створено у вигляді добровільного недержавного забезпечення за пенсійними схемами з певними внесками. Його основу становлять недержавні пенсійні фонди (НПФ), діяльність яких у країні поки що не можна назвати активною (рис. 1).

Рис. 1. Тривірнева система пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано автором за даними [6]

Основні недосконалості діючої системи пенсійного забезпечення в контексті ринкової трансформації економіки мають соціальний та економічний характер.

Діюча солідарна система пенсійного забезпечення є соціально несправедливою – у першу чергу і найбільшою мірою стосовно найбідніших верств населення.

Середній розмір пенсій в Україні залишається дуже низьким. З 1 квітня 2024 року зросли пенсії для українців старших за 65 років з повним стажем. Повний стаж складає 35 років для чоловіків та 30 років для жінок. Пенсії для цієї категорії пенсіонерів мають становити щонайменше 40% від мінімальної зарплати (8,000 грн).

Отже, з 1 квітня 2024 року мінімальний розмір пенсій для вказаної категорії зріс з 2840 грн до 3200 грн (на 360 грн). Це вже друге підвищення за рік (з 1 січня 2024 року пенсії зросли з 2680 до 2840 грн), тому загальне підвищення мінімальної пенсії для пенсіонерів з повним стажем з початку 2024 року становить 520 грн. Це підвищення стосується лише пенсіонерів віком від 65 років з повним стажем, які не працюють. Працюючих пенсіонерів це підвищення не зачепило. З 1 квітня відбувся автоматичний перерахунок пенсій для 654 тис. працюючих пенсіонерів з урахуванням їх оновленого страхового стажу.

За даними Пенсійного фонду, на початок 2024 року в Україні налічується 10 516 537 пенсіонерів. Понад половина пенсіонерів — 51% — отримують виплати менші за 4 тис. грн. Лише третина пенсіонерів отримують виплати, які дорівнюють або перевищують середню пенсію. Середня пенсія в Україні на початок 2024 року становить 5385,25 грн. Уряд прагне, щоб солідарна пенсія для українців становила 30% від середнього заробітку [4].

За словами міністра фінансів Сергій Марченко : « Нині 40-річним уже не слід розраховувати на пенсію від держави». Він пояснив, що це пов'язано зі старінням населення [10].

Діюча солідарна система пенсійного забезпечення на сьогодні є економічно необґрунтованою і фінансово неспроможною.

**Таблиця 1. Прогноз чисельності населення України на 2030-2040рр.
(тисяч осіб у середньому за рік)**

Роки	Усього	Усього	
		працездатного віку	пенсійного віку
2030	40 536,2	22 566,3	12 950,5
2035	39 280,5	21 066,1	13 475,8
2040	36 526,3	19 533,0	14 328,0

Джерело: складено автором за даними [6]

Багатьох українців цікавить, чи буде можливо перейти з державного накопичувального фонду до недержавного. У деяких країнах існує можливість переведення внесків із солідарної системи в накопичувальну та навпаки, але чинні законопроекти щодо впровадження накопичувальної системи в Україні поки що не передбачають такої можливості.

**Таблиця 2. Вік виходу на пенсію в Україні та кількість необхідного
трудового стажу у 2018-2028рр.**

Рік виходу на пенсію	Вік пенсіонера		
	60 років	63 роки	65 років
2018	25	15-25	15
2019	26	16-26	15-16
2020	27	17-27	15-17
2021	28	18-28	15-18
2022	29	19-29	15-19
2023	30	20-30	15-20
2024	31	31-31	15-21
2025	32	22-32	15-22
2026	33	23-33	15-23
2027	34	24-34	15-24
2028	35	25-35	15-25

Джерело: складено автором за даними [6]

Сьогодні в Україні близько 80% пенсіонерів отримують пенсії до 4 тисяч гривень, що, звісно, не може повністю задовольнити їхні потреби. Діти та інші родичі часто допомагають літнім людям, але в умовах соціально-економічної кризи і вони не завжди можуть це робити.

Тому нинішні пенсіонери змушені покладатися на солідарну систему, сподіваючись на покращення економічної ситуації та зростання зарплат, що збільшить внески до Пенсійного фонду і дозволить підвищити розмір виплат. Однак, зважаючи на темпи розвитку економіки та повномасштабне вторгнення на територію України, ці сподівання марні.

Мета пенсійної реформи — відновлення справедливості у визначенні пенсійних виплат як зараз, так і в майбутньому. Якщо людина чесно працювала все життя, вона має гарантовано отримувати гідну пенсію.

Крім того, важливою частиною пенсійної реформи є впровадження європейських стандартів роботи органів Пенсійного фонду України. Використання сучасних інформаційних і управлінських технологій, єдиних стандартів якості обслуговування громадян мають зробити надання послуг зручним і ефективним.

Надмірно високі ставки пенсійних внесків створюють додаткове навантаження на економіку. Роботодавці змушені сплачувати до пенсійної системи третину фонду заробітної плати, що підвищує собівартість продукції, знижує її конкурентоспроможність, стримує зростання заробітної плати, не сприяє залученню інвестицій та легалізації тіньового сектору економіки й доходів населення.

Надмірне пенсійно-страхове навантаження на економіку звужує платіжну базу і джерела пенсійних надходжень.

Мета пенсійної реформи полягає в забезпеченні належного рівня життя людей похилого віку на основі соціальної справедливості, гармонізації відносин між поколіннями та сприянні економічному зростанню [6]. Реформа повинна ґрунтуватися на системних принципах, що вже успішно впроваджені в інших країнах і адаптовані до умов України:

- соціальна справедливість, яка передбачає прийнятність, розуміння та підтримку реформи широкими верствами населення.

- свобода вибору, що підвищує зацікавленість і відповідальність громадян за свій добробут у старості.

- економічна обґрунтованість та фінансова стійкість пенсійної системи.
- підтримка зростання національних заощаджень і економічного розвитку країни.

- захищеність від політичних ризиків.

У багатьох країнах світу пенсійні системи постійно удосконалюються, особливо в умовах старіння населення. Окрім підвищення пенсійного віку, впроваджуються нові системи пенсійного забезпечення, які розподіляють ризики та зменшують їхній вплив.

Такі системи включають:

- солідарну систему (перший рівень), яка забезпечує соціальні гарантії і фінансову стабільність, особливо у відношенні малозабезпечених верств населення.

- обов'язкову накопичувальну систему (другий рівень), яка стимулює громадян до пенсійних заощаджень, особливо з більш високими доходами.

- додаткову або добровільну накопичувальну систему (третій рівень), яка дозволяє додатково забезпечити старість [1].

Таке поєднання систем гарантує як соціальні гарантії, так і економічну стійкість пенсійної системи, враховуючи різноманітні фінансові і демографічні ризики.

У багатьох країнах світу, зокрема в тих з високорозвиненими суспільними відносинами, постійно удосконалюються пенсійні системи через зростання середнього віку населення. Крім підвищення пенсійного віку, вводяться нові системи пенсійного забезпечення, які базуються на нових принципах і розподіляють ризики, зменшуючи їх вплив.

Світова практика все ширше використовує багаторівневі системи пенсійного забезпечення з трьома основними складовими: солідарною системою (перший рівень), обов'язковою накопичувальною системою (другий рівень) і додатковою або добровільною накопичувальною системою (третій рівень). Такий підхід гарантує соціальні захисти і фінансову стабільність пенсійної системи. Наприклад, солідарна система виявляється

вразливою до демографічних ризиків, але водночас стійкою до інфляції, тоді як накопичувальна система дозволяє стимулювати всіх громадян до пенсійних заощаджень, особливо тих, хто має вищі доходи.

Україні найбільш відповідає багаторівнева пенсійна система. З врахуванням цього, пенсійну реформу слід реалізовувати через три напрями: модернізацію солідарної системи, створення обов'язкової накопичувальної системи і розвиток добровільної накопичувальної системи. Солідарна система має захищати від бідності людей похилого віку шляхом перерозподілу частини пенсійних внесків у користь тих, хто має низькі доходи.

Основною метою впровадження накопичувальної пенсійної системи є збільшення розміру пенсій шляхом інвестування частини пенсійних внесків громадян. Ці кошти мають накопичуватись через обов'язкове пенсійне страхування та створення додаткових (добровільних) пенсійних заощаджень.

На початкових етапах реформи пенсійне забезпечення осіб, які не беруть участь у обов'язковій накопичувальній системі, буде забезпечуватися коштами солідарної системи. Потреба в додаткових ресурсах для виконання подвійних зобов'язань буде найвищою на початкових етапах реформування пенсійної системи і з часом буде зменшуватися за рахунок зменшення кількості осіб, які отримують пенсію виключно з солідарної системи.

Важливою умовою впровадження багаторівневої системи є перехід до паритетної системи сплати пенсійних внесків — однаковою часткою від роботодавців і найманих працівників.

Недержавна пенсійна система відіграє значну роль у забезпеченні населення, забезпечуючи безпечне та часто пільгове забезпечення гідного рівня життя після завершення професійної діяльності. Крім того, вона виступає джерелом довгострокових інвестицій, які необхідні для економічного розвитку країни, що демонструється прикладами Великобританії, Нідерландів і Швейцарії, де обсяг інвестицій з цієї системи перевищує половину ВВП [6].

Світовий досвід показує, що розвиток недержавного пенсійного забезпечення є ключовим елементом успішного розвитку країни в умовах ринку. Вкладені в цю систему кошти не лише забезпечують стабільний дохід пенсіонерам у майбутньому, але й сприяють розвитку національної економіки та підприємств, оскільки повертаються у вигляді інвестиційного капіталу.

Інтеграція пенсійної системи України до європейських та світових стандартів може відбуватися по кількох напрямках. Важливим є досвід найближчих сусідів України. Країни східної Європи і Балтії успішно пройшли цей шлях ще у 2000-х роках.

Перший рівень цієї інтеграції – солідарна система, яка забезпечує базовий дохід людини після виходу на пенсію. Розмір пенсії на цьому рівні може бути фіксованим або залежати від суми внесків і трудового стажу, що визначаються українцями.

Другий рівень – обов'язкова накопичувальна система державного пенсійного страхування. Кожна особа має індивідуальний пенсійний рахунок, на який накопичуються кошти від пенсійних внесків працівника та роботодавця.

З 01 січня 2018 року в Україні почав діяти закон «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який впроваджує накопичувальну пенсійну систему. Ця система стосується осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та яким на момент введення закону не виповнилося більше 35 років та які сплачують або за яких сплачуються внески у накопичувальну систему пенсійного страхування.

Третій рівень – недержавне добровільне пенсійне забезпечення. На цьому рівні громадяни, маючи вільні кошти, можуть інвестувати їх у приватні пенсійні фонди. Така трирівнева система надає можливість громадянам отримувати пенсію не лише з одного, а з трьох джерел. Розмір пенсії залежить від суми накопичених коштів.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється недержавними пенсійними фондами, страховими організаціями та банками (рис.2).

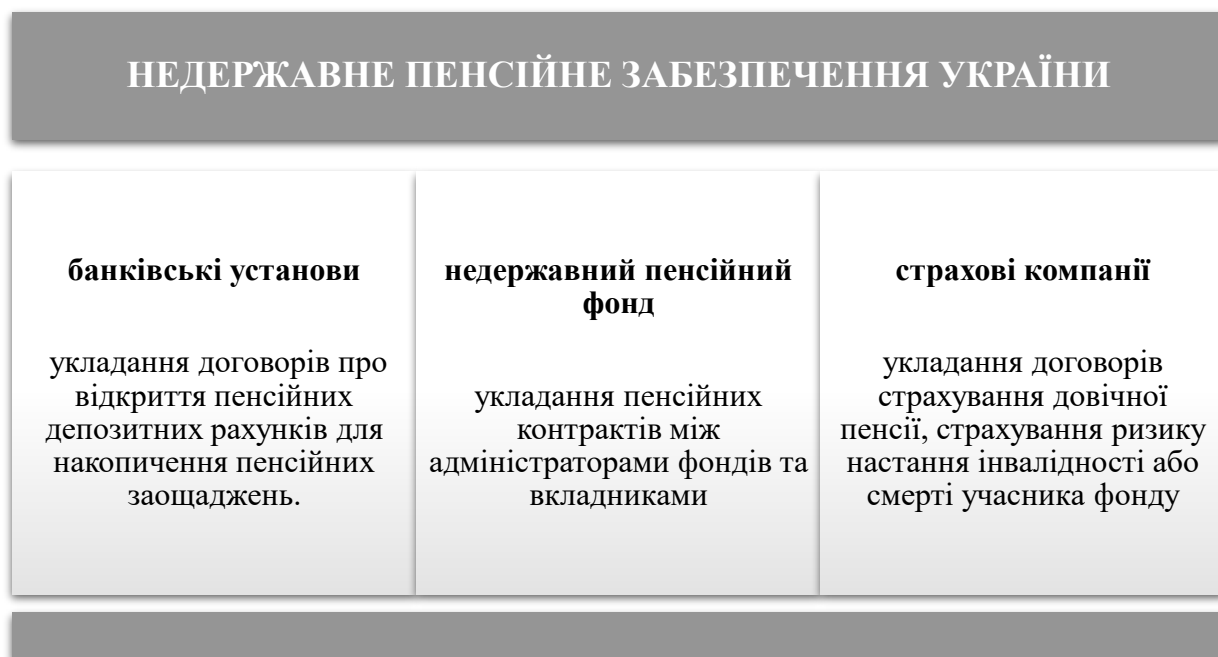

Рис. 2. Структура недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: складено автором за даними [4]

Участь різних типів учасників (фондів, банків, страхових компаній) сприяє інноваціям у пенсійній сфері, покращенню умов надання послуг і зниженню витрат для вкладників, що сприяє загальній конкурентоспроможності системи.

Участь недержавних пенсійних фондів, банків і страхових компаній у формуванні системи недержавного пенсійного страхування є критично важливою для забезпечення стабільності і ефективності цієї системи, а саме:

1. Недержавні пенсійні фонди: є основними учасниками у зборі пенсійних внесків і управлінні пенсійними активами. Ці фонди пропонують різні інвестиційні продукти і програми для накопичення коштів на пенсію, забезпечуючи вкладникам можливість вибору відповідно до їхніх фінансових цілей і ризикових настанов.

2. Банки: виступають в якості фінансових посередників, надаючи різноманітні пенсійні вклади та інші продукти, що дозволяють зберігати та

розміщувати пенсійні накопичення. Банки також відповідають за забезпечення безпеки і доступності вкладів своїм клієнтам.

3. Страхові компанії: пропонують страхові пенсійні програми, які забезпечують фінансовий захист і певний рівень гарантій для пенсіонерів і їхніх сімей. Ці компанії також можуть вести управління пенсійними ресурсами з урахуванням довгострокових фінансових стратегій.

Таким чином, спільна участь недержавних пенсійних фондів, банків і страхових компаній в системі недержавного пенсійного страхування є ключовою для її успішності і забезпечення фінансової стабільності для майбутніх пенсіонерів [5].

Для того щоб оцінити можливості системи недержавного пенсійного забезпечення і її перспективи, треба здійснити аналіз стану й динаміки загальних тенденцій розвитку недержавних пенсійних фондів, банків та страхових компаній.

Проведемо порівняльний аналіз недержавних пенсійних фондів та страхових компаній.

Участь банків і страхових компаній у формуванні системи недержавного пенсійного страхування є критично важливою для забезпечення стабільності і ефективності цієї системи та включає:

1. Фінансова інтермедіація: Банки і страхові компанії виступають посередниками між вкладниками (або страхувальниками) і інвестиційними можливостями, які спрямовані на накопичення пенсійних коштів. Вони надають різноманітні фінансові продукти, такі як пенсійні вклади та страхові пенсійні програми, які дозволяють клієнтам нарощувати свої пенсійні накопичення.

Таблиця 3. Порівняльний аналіз недержавних пенсійних фондів та страхових компаній

Фактор порівняння	Недержавний пенсійний фонд	Страхова компанія
Об'єкт діяльності	Недержавне пенсійне забезпечення громадян	Комерційна організація
Фінансова діяльність	За участю : -адміністратора пенсійного фонду - компанії з управління активами пенсійного фонду -зберігачі	Самостійно
Мінімальний розмір статутного фонду	Компанія з управління активами-7 млн. грн. Адміністратор НПФ-2.5 млн.грн.	10 млн. ЄВРО
Валюта зобов'язань	Грошова одиниця України (гривня)	Національна або вільноконвертована валюта
Мінімальні внески	10% від мінімальної заробітної плати	Не обмежені
Можливість додаткового страхування	Не більше 1 % від суми пенсійного внеску – страхування на випадок інвалідності та смерті (укладається додатковий контракт)	Не обмежена
Інвестиційний дохід	Не гарантується. Договір може передбачати мінімальну дохідність на рівні офіційного індексу інфляції	Гарантовано від 4%
Виплата пенсій	- через адміністратора НПФ – для пенсій на визначений термін -через компанії зі страхування життя – для довічних пенсій	Самостійно

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано автором за даними [1]

2. Інвестиційна стратегія: Банки та страхові компанії відповідають за управління пенсійними активами, забезпечуючи їхнє ефективне розміщення і зростання. Вони розробляють інвестиційні стратегії, які враховують ризики і дохідність, спрямовані на забезпечення максимальних вигод для пенсійних вкладників.

3. Законодавче регулювання: Банки і страхові компанії підпадають під строге законодавче регулювання щодо діяльності у сфері пенсійного страхування. Це включає вимоги щодо капіталізації, забезпечення фінансової стабільності та захисту інтересів вкладників.

4. Інновації та конкурентність: Участь банків і страхових компаній сприяє інноваціям у пенсійній сфері, що може включати в себе нові продукти

та послуги, адаптовані до змінюваних потреб клієнтів. Конкурентна боротьба сприяє покращенню умов надання послуг і зниженню витрат для вкладників.

Таким чином, участь банків і страхових компаній у системі недержавного пенсійного страхування є ключовою для забезпечення її ефективності, стабільності та привабливості для населення.

Щодо українських банків, вони активно співпрацюють з громадянами пенсійного віку, пропонуючи їм цікаві і вигідні умови для депозитного обслуговування. Порівнюючи банківські пропозиції, можна відзначити, що відсотки за пенсійними вкладами часто є вигіднішими, ніж за стандартними особистими рахунками.

Більшість великих банків України, таких як Ощадбанк і Приватбанк, пропонують спеціальні вклади для пенсіонерів з окремими умовами обслуговування. Ці фінансові продукти доступні лише для осіб з пенсією, і доступ до них закритий для інших категорій клієнтів банку. Оскільки пенсіонери часто не мають високих доходів, такі спеціальні пропозиції більше мають соціальний характер.

На сайті українського порталу про фінанси і інвестиції "МінфінМедіа" (Minfin.com.ua) доступний депозитний каталог, що допомагає користувачам знайти найвигідніші депозити серед усіх банків України, зокрема і пенсійних. Станом на 01.07.2024р. для осіб пенсійного віку доступні досить широкі можливості, щодо відкриття пенсійних депозитів [2]. Проаналізуємо програми з максимальними і мінімальними відсотковими ставками банків в Україні:

1. В гривні:

Депозит Класичний Строковий Онлайн від Райффайзен Банку – 8.5%

Депозит Класичний + для пенсіонерів від Агропросперіс Банку -16%

2. В доларах:

Депозит Класичний + для пенсіонерів від Агропросперіс Банку – 1.65%

Депозит Стабільті без права поповнення від РВС Банку – 3.5%

3. В євро:

Депозит Класичний + для пенсіонерів від Агропросперіс Банку – 0.1%

Депозит Стабільіті без права поповнення від РВС Банку – 3.5%

Особливості пенсійних вкладів включають:

1. Збільшений відсотковий коефіцієнт, який в деяких банках є максимальним серед усіх доступних варіантів для клієнтів.

2. Мінімальний стартовий внесок. Вкладати кошти на пенсійний вклад можна навіть з невеликою сумою заощаджень. Зазвичай, достатньо початкового внеску у розмірі 1000 гривень і можливості мінімального поповнення у розмірі 200 гривень.

3. Зручні умови управління вкладом, які включають право на поповнення вкладу, часткове зняття коштів та можливість дострокового розірвання договору.

Ці заходи роблять пенсійні внески зручним інструментом для накопичення коштів. Висока відсоткова ставка доповнює переваги використання банківських послуг.

Старші люди, які користуються пенсійними вкладами, часто виявляють тривогу щодо безпеки своїх заощаджень. Проте не потрібно хвилюватись щодо можливих ризиків. Вкладники можуть скласти довіреність або заповіт при укладенні договору, що дає їм можливість передати доступ до своїх коштів третім особам без юридичних перешкод. У випадку відсутності спеціальних розпоряджень щодо використання грошей після смерті власника, доступ до них надається згідно з законом через дозвіл нотаріуса або суду. Гроші повертаються спадкоємцям в повному обсязі разом із нарахованими відсотками. Усі пенсійні вклади в банках, як і інші депозити, захищені державними гарантіями. Навіть у разі банкрутства банку, внесок до 200 тисяч гривень буде повернуто за рахунок Фонду гарантування вкладів.

Одним із стримуючих факторів впровадження недержавного пенсійного забезпечення є оподаткування пенсійних виплат після завершення періоду сплати внесків із початком здійснення виплати пенсії. Тобто ці кошти підлягають обкладанню податком з доходів фізичних осіб (табл. 4).

**Таблиця 4. Оподаткування пенсійних виплат учасників III-го рівня
недержавного пенсійного забезпечення**

№ п.п.	Вид пенсійної виплати	База оподаткування	Ставка податку
1	Пенсійна виплата на визначений строк (але не менше ніж 10 років) або довічний анuitет	60% суми періодичної виплати	19.5%: 18% (податок на доходи фізичних осіб) + 1.5 (військовий збір.
2	Одноразова виплата, зокрема у зв'язку з достроковим припиненням контракту з НПФ про недержавне пенсійне забезпечення у визначених законом випадках	100 % суми одноразової виплати	
3	Одноразова виплата вигодонабувачу або спадкоємцю	100 % суми одноразової виплати	Оподатковується за правилами, встановленими ПКУ для оподаткування спадщини
4	Суми виплат учаснику, якщо внаслідок страхового випадку застрахована особа отримала інвалідність I групи	100 % суми виплат	0%
5	Суми виплат учаснику, вік якого більше 70 років	100 % суми виплат	

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано автором за даними [7]

Згідно зі ст.170.8.2 Податкового кодексу України [7], Адміністратор НПФ, як податковий агент, має утримувати податок з пенсійних виплат та перераховувати його до бюджету.

До основних причин недостатнього розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні можна також віднести:

- недорегульованість окремих аспектів законодавства щодо ринку недержавного пенсійного забезпечення.
- низький рівень довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення, банківської системи та інших фінансових установ.
- недостатнє зацікавлення роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників.
- низький фінансовий потенціал громадян для участі у системі недержавного пенсійного забезпечення.

- обмежений вибір фінансових інструментів для інвестування пенсійних коштів через відставання розвитку ринку капіталу.

- низький рівень інформаційної освіти щодо ролі і значення накопичувального пенсійного забезпечення в суспільстві та нестача фінансування цієї системи.

З урахуванням досвіду країн щодо пенсійних систем, інтеграція системи пенсійного забезпечення України до європейських та світових стандартів може відбуватися через різноманітні напрями, які включають впровадження європейських соціальних стандартів та інші відповідні заходи. (табл. 5).

Таблиця 5. Пропозиції з інтеграції України у систему пенсійного забезпечення провідних держав світу

Напрямок інтеграції	Шляхи реалізації напрямку
Відповідність структури побудови системи	Існування державної інституції з адміністрування вкладів. Відсутність державної інституції з управління активами на накопичувальних рівнях пенсійного забезпечення. Відсутність накопичувального фонду як централізованого акумулятора коштів
Інформаційно-технічне забезпечення пенсійної системи	Введення системи автоматичного запису на другому рівні пенсійного забезпечення. Усунення розбіжностей в управлінні другим і третім рівнем пенсійного забезпечення
Управління активами	Відповідність напрямів інвестування страхових накопичувальних коштів передовим світовим практикам. Створення можливості пенсійних інвестицій у земельні ділянки та нерухомість. Розвиток фінансового ринку України. Зміна інвестиційного клімату в Україні, приведення його до світових стандартів у частині гарантій інвестування
Інтеграція у світовий інвестиційний простір	Можливість інвестування вкладів недержавних накопичувальних фондів у провідні компанії світу
Створення четвертого (п'ятого) рівня пенсійного забезпечення.	Створення правового поля для інвестування у заклади медичного обслуговування, об'єкти відпочинку, оздоровлення з гарантуванням пільг обслуговування у пенсійному віці

Джерело: узагальнено автором за даними [6]

Інтеграція України у загальносвітові процеси не дасть підстав для повернення до радянської системи призначення пенсій. Крім того, участь

українських інвестиційних компаній у міжнародних економічних відносинах та доступ до міжнародного фінансового ринку сприятиме впровадженню міжнародних стандартів у виробництві.

Це також спонукатиме до дотримання міжнародних правил у будівництві та веденні фінансового ринку, що сприятиме розвитку української системи та підвищенню її ефективності згідно з кризовим управлінням, або навіть може привести до її зруйнування. Успішність системи залежить від її здатності довготривало зберігати та рости вклади.

Також важливо розглянути використання світового досвіду у можливостях впровадження в Україні четвертого (п'ятого) рівня пенсійного забезпечення, який може приймати різні форми. Цей рівень є нефінансовим і забезпечується наданням різних соціальних послуг пенсіонерам.

Наприклад, в Україні, як і в інших країнах, існують програми пільгового проїзду для пенсіонерів. Ці програми фінансуються державою або місцевими органами з різними умовами надання послуги без вартісного вимірювання. Також можливе страхування пенсійних виплат у медичній сфері на довгостроковій основі, що забезпечує пенсіонерам доступ до медичних закладів і об'єктів оздоровлення з пільговими умовами обслуговування.

Отже, такі ініціативи можуть також включати підтримку будинків для літніх людей та додаткові соціальні послуги для одиноких пенсіонерів.

Україна, як і багато інших країн світу, має програми пільгового проїзду для пенсіонерів, які забезпечуються державою чи муніципалітетами з різними умовами, не пов'язаними з вартісними аспектами послуг. Проте проїзд у несоціальному (дороговартісному) транспорті може бути забезпечений за рахунок добровільних внесків з можливістю отримання цієї послуги на пільгових умовах у майбутньому. Крім того, до такого типу пенсійного забезпечення можна віднести і медичне страхування на довгостроковій основі після виходу на пенсію. Це може охоплювати інвестиції у медичні заклади, об'єкти оздоровлення та відпочинку з гарантією

пільгового обслуговування у пенсійному віці. Також до такого рівня пенсійного забезпечення можуть відноситися послуги будинків для літніх людей та додаткові соціальні послуги для одиноких людей похилого віку і т.д.

Зокрема, в Україні можна взяти на озброєння досвід передових країн, де формально не оголошено наявність четвертого (п'ятого) рівня пенсійного забезпечення, проте запозичити окремі форми його реалізації. Наприклад, в Німеччині, хоча законодавством передбачено лише три рівні пенсійного забезпечення, другий і третій рівні мають різні форми для забезпечення гідної старості громадян. Наприклад, великі німецькі компанії, такі як Mercedes, Airbus чи Siemens, мають свої власні пенсійні програми, що робить їхню систему стабільною незалежно від демографічних викликів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Інтеграція системи пенсійного забезпечення України до європейської та світової пенсійної систем може відбуватися через кілька ключових напрямків:

1. Відповідність структури пенсійної системи успішним пенсійним моделям інших країн світу.
2. Покращення інформаційно-технічного забезпечення для забезпечення ефективного адміністрування пенсійних вкладів.
3. Адаптація напрямків інвестування пенсійних накопичувальних коштів до передових світових стандартів.
4. Можливість інтеграції у світовий економічний простір через інвестування в провідні міжнародні компанії.
5. Розвиток п'ятого рівня пенсійного забезпечення, що включає некапітальні форми підтримки пенсіонерів, такі як соціальні послуги.

Для успішної реалізації кожного з цих напрямів необхідно взяти комплекс заходів, таких як створення державної інституції для адміністрування пенсійних вкладів, впровадження централізованого накопичувального фонду, впровадження системи автоматичного запису,

встановлення в законодавстві можливості пенсійних інвестицій у нерухомість та інші активи, а також стимулювання інвестування недержавних пенсійних фондів у міжнародні компанії.

Незважаючи на складність і різноманітність правового статусу недержавних пенсійних фондів, всі заходи, закладені в законодавство стосовно цих установ, спрямовані на запобігання зловживанням з пенсійними коштами учасників. На нашу думку, обрана законодавцями модель недержавних пенсійних фондів має довести свою ефективність і втілити своє соціальне призначення. В даному контексті банки та страхові компанії мають активно діяти як учасники третього рівня недержавного пенсійного страхування та розширювати свою діяльність.

Концепція пенсійного забезпечення, яка передбачає поступовий перехід від дворівневої до тривалого рівня, сприятиме формуванню високоефективної фінансово збалансованої системи, що стимулюватиме пенсіонерів до збереження пенсійних накопичень та роботодавців до збільшення пенсійних відрахувань. Це також сприятиме накопиченню додаткових інвестиційних ресурсів для стабільного економічного розвитку, підвищенню розмірів пенсій і сприятиме створенню нових парадигм забезпечення національних фінансових інтересів.

Література

1. Martseniuk O.V. Current state and directions of integration of ukraine's pension system into the european and world pension system. In: *Global trends and prospects of socio-economic development of Ukraine* : Scientific monograph. Riga. Latvia: Baltija Publishing. 2022. P. 177-204. ISBN: 978-9934-26-193-0. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-193-0>.
2. Офіційний сайт українського порталу про фінанси і інвестиції «МінфінМедіа». URL: <https://minfin.com.ua/ua/deposits/pensioners/> (дата звернення: 12.06.2024р.)

3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfr.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2024р.)

4. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. URL: <http://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 13.06.2024р.)

5. Павловська Л.Д., Мрачковська Н.К. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні. Ефективна економіка. 2019. №10. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.74. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2019/76.pdf (дата звернення: 23.06.2024р.)

6. Пенсійна реформа. Українське національне інформаційне агентство URL: <https://pension.ukrinform.ua> (дата звернення: 28.06.2024р.)

7. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 01.07.2024р.)

8. Руда О.Л., Марценюк О. В. Діяльність банків в системі протидії легалізації доходів одержаних злочинним шляхом. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-59-129. URL: https://economyand_society.in.ua/index.php/journal/article/view/3493 (дата звернення: 17.06.2024р.)

9. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення: 20.06.2024р.)

10. «Форіншурер». Онлайн-журнал Ліги страхових організацій України. URL: <https://forinsurer.com/> (дата звернення: 23.06.2024р.)

References

1. Martseniuk, O.V. (2022), "Current state and directions of integration of ukraine's pension system into the european and world pension system", *Global trends and prospects of socio-economic development of Ukraine : Scientific*

monograph, Baltija Publishing, Riga, Latvia, pp. 177-204. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-193-0>.

2. MinfinMedia (2024), available at: <https://minfin.com.ua/ua/deposits/pensioners/> (data zvernennia: 12.06.2024).

3. National Commission for State Regulation of Financial Services Markets (2024), available at: <https://nfp.gov.ua> (Accessed 15.06.2024).

4. Pension Fund of Ukraine (2024), available at: <http://www.pfu.gov.ua> (Accessed 13.06.2024).

5. Pavlovskaya, L.D. and Mračkovskaya, N.K. (2019), “Non-state pension supply in Ukraine”, *Efektyvna ekonomika*, [Online], vol. 10, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/76.pdf (Accessed 23.06.2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.74.

6. Ukrinform (2024), “Pension reform”, available at: <https://pension.ukrinform.ua> (Accessed 28.06.2024).

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), “Tax Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (Accessed 01.07.2024).

8. Ruda, O.L. and Martseniuk, O.V. (2024), “Activities of banks in the system of combating the legalization of proceeds of crime”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 59, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3493> (Accessed 17.06.2024). DOI: 10.32782/2524-0072/2024-59-129.

9. Forinshurer (2024), “Statistics of the insurance market of Ukraine”, available at: <https://forinsurer.com/stat> (Accessed 20.06.2024).

10. Forinshurer (2024), available at: <https://forinsurer.com/> (Accessed 23.06.2024).

Стаття надійшла до редакції 05.07.2024 р.